

2) Musikhistorie - HAYDN OG BRITTEN - 1797 / 1941 / 2020

socialhistorisk og biografisk materiale til belysning af musikværkerne

I revolutionsårene omkring 1789-90 flygtede mange franske adelige ud af landet. Musikere, der indtil da havde haft arbejde, måtte søge til udlandet. Især til London, der blev centrum for nye, kunstneriske strømninger og et begyndende "frit marked" også for kunstnere. Haydn blev inviteret dertil og fik, hvad man i dag ville kalde "kult-status".

Joseph Haydns Strygekvartet i d-mol opus 76 nr.2 er formodentlig skrevet i Wien i 1797. Som 65-årig nød han stor anseelse både i og uden for Østrig og modtog bestillinger fra ind- og udland. To gange havde han været inviteret til London for at stå i spidsen for koncertserier med egne nye symfonier, bestilt til uropførelse i England. Efter 29 års fast ansættelse hos fyrsteslægten Esterházy var han blevet tildelt en årlig pension og havde frihed til både at rejse og bosætte sig, hvor han ville. Han købte en ejendom i Windmühle, dengang en forstad, nu en del af det gamle Wien.

I kan læse mere om den ældre Haydns karriere i afsnittet "The London journeys" på https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Haydn

Benjamin Britten skrev sin Strygekvartet Nr.1 i 1941 i et skur i Californien. Han var da 27 år; to år forinden havde han forladt England. Britten rejste ikke til USA på baggrund af en invitation, men på opfordring især fra digtervennen W.H.Auden. Truslen om krig i Europa spillede en afgørende rolle. Britten var erklæret pacifist. Som komponist var han *upcoming*, havde modtaget en række priser og regnedes for et kæmpetalent. Han var altså en anerkendt, men endnu ikke succesfuld komponist. De fleste opgaver havde været for film, teater og radio. Dårlige anmeldelser og frustrerende opførelser grundet for lidt prøvetid hørte også med.

SAMMENLIGNING MELLEM HAYDNS OG BRITTENS VILKÅR

I 1941 var komponister for længst blevet "frie kunstnere", på godt og ondt. Klassisk musik havde en central plads i datidens statsradiofonier og klassiske koncerter et stort publikum. Men komponisten var underlagt markedsbetingelser. En evt. ansættelse ville ikke være som komponist af "kunstmusik". Snarere som i Brittens tilfælde i 1935-37 ville den dreje sig om at skrive underlægningsmusik til radio for BBC, som dengang i lighed med DR producerede mange hørespil.

I 1700-tallet derimod var det almindeligt med et hof, fx en fyrste som arbejdsgiver*. Ansættelse som hofkapelmester dækkede både at lede orkester, opera, kammerensemble og at skrive musikken til dem. Underforstået: Kapelmesteren var også komponist og skulle skrive musik til alle de lejligheder, hvor fyrstehoffet havde brug for det. Små og store begivenheder året rundt, hvor kapelmesteren dirigerede og spillede med i sin egen og andres musik. Hans egne værker var ikke komponistens ejendom; ophavsretten tilhørte fyrsten. Kapelmesteren skulle også undervise de musikere og sangere, som var knyttet til hoffet. For datidens magthavere udgjorde komponister og musikere en naturlig investering. Musik og anden kunst var med til at sikre fyrstedømmets position, samtidig med at den berigede tilværelsen for dem, der havde adgang til den.

*) andre muligheder var ansættelse ved en kirke, med orgelspil, kor- og orkesterledelse og komposition af musik til kirkeåret, dets højtidere og særlige begivenheder som sine arbejdsopgaver. Alternativt ansættelse ved et teater/operahus; da ofte på freelance vilkår.

HAYDNs VILKÅR

Her er et eksempel på, hvad Haydns ansættelse fra 1761-90 hos Esterhazy-fyrsten indebar:

"Når jeg vil høre god opera, tager jeg til Esterháza", skal Maria Theresia have sagt*, da hun som regerende ærkehertuginde af Østrig og regerende dronning af bl.a. Ungarn i 1773 besøgte slottet Esterháza, fyrstehoffets sommerresidens. Rokoslottet omtales i dag som "Ungarns svar på Versailles", og i anledning af besøget skulle Haydn stå i spidsen for en opførelse af sin nye opera "L'Infedeltà delusa" (ordret oversat "Det overlistede bedrag"), en komisk forvekslingskomedie, som havde haft premiere tidligere på sommeren på enkefyrstinde Esterházy's navnedag. Fyrst Nikolaus 1. (1714-90) var en stor musikersker og -kender, Esterházy-slægten en af Østrig-Ungarns ældste og mest velhavende. Rejsen fra Wien til sommerresidensen indebar en rejse på ca 100 km i hestetrukken karet. Maria Theresias ros faldt efter forestillingen. Det fyrstelige operahus opførte den nye opera med udvidet besætning til ære for regenten.

Resten af året boede fyrsten med familie og ansatte skiftevis i familiens slot ved Eisenstadt ca 50 km fra Wien og i et vinterpalads i Wien. Haydn skulle som kapelmester følge med rundt. Han har haft sin gang i Wien, samtidig med at han havde en bolig i provinsbyen Eisenstadt nær fyrsteslægten's slotsresidens.

*) *Wenn ich eine gute Oper hören will, gehe ich nach Esterház*"

Samme år som Maria Theresias besøg skrev Haydn bl.a. også en marionetopera, flere symfonier, en masse kammermusik og omarbejdede en anden opera. Til det havde han til daglig 20-25 musikere til sin rådighed plus sangere.

En kapelmester har skullet skabe god kunst og garantere musikalske oplevelser. Kunstnere som Haydn, der både mestrede komposition, klaver- og violinspil, sang, direktion og var myreflittig, blev eftertragtede.

OPGAVER:

Hvor produktiv Haydn var, kan I undersøge ved at klikke på nogle af de genrelinks, man finder på https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_compositions_by_Joseph_Haydn

Overvej hvad det i datiden betød at have en komponist af Haydns format som sin "hofkomponist".

Under fyrst Nikolaus 1. fik Haydn bedre og bedre vilkår for at udfolde sig som kunstner. I 1779 havde han fået en ny ansættelseskontrakt, der gav ham lov til også at tage imod kompositionsbestillinger fra anden side. Det udnyttede Haydn med god sans for forretning de følgende år, og hans musik blev efterspurgt også internationalt. Samtidig var en branche ved at tage form. Mange af de musikforlag, som stadig findes, er grundlagt i 1700-tallet. Haydns værker blev udgivet i adskillige lande allerede i hans levetid.

https://en.wikipedia.org/wiki/Music_publisher

Som ung havde Joseph Haydn levet i fattigdom. Som lille barn havde han udvist stort musikalsk talent og blev som 6-årig sendt hjemmefra til slægtninge for at få sang-, cembalo- og violinundervisning. Det førte til en plads ved Wiener Sängerknaben (domkirkens drengekor) - indtil hans stemme gik i overgang. Så blev han sat på gaden. De følgende år klarede han sig ved at spille som gademusikant, give undervisning og spille til baller. Han fik ad den vej datidens folkemusik ind under huden.

I kan læse mere om Haydns opvækst og unge år på https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Haydn_-_Early_life

Som ældre opnåede han til gengæld at blive tildelt mange æresbevisninger: Udnævnelse til æresdoktor i Oxford i 1791, medlem af Det Svenske Akademi 1798, æresmedlem af det Philharmoniske Selskab i Skt.Petersborg i 1808 m.fl. Hjemme i Wien blev han æresborger i 1804.

Haydn's 1.ansættelseskontrakt af 1761 findes på dansk i antologierne "Fra Platon til Stockhausen" (red. Bent Olsen, Munksgaards forlag 1973) og "Musikken har ordet - 36 musikalske studier" (red. Finn Gravesen. Gads forlag 1993).

BRITTENS VILKÅR

Med Benjamin Britten (1913-76) rykker vi 200 år frem, ind i det 20. århundrede. Han var/er en af Englands største komponister i nyere tid, berømt for sine operaer og korværker, og også for en række markante orkesterværker. Strygekvarteret No.1 er opus 25 og fra tiden, før han for alvor fik sit gennembrud; det skete med operaen *Peter Grimes* i 1945.

I Haydns tilfælde må man se på portrætmalerier for at få indtryk af, hvordan han (måske) har set ud, og det vi ser, er en mand med paryk efter 1700-tallets mode. Fra Brittens liv findes der både mange fotos; det er muligt at høre ham spille klaver - han var en fremragende pianist og medvirker på mange indspilninger af sin kammermusik - og vi kan se og høre interviews med ham og se klip med ham som den store dirigent, han også var.

Se fx dette klip fra et portræt-program der bl.a. fortæller om hans første større succes, operaen *Peter Grimes* og betydningen af den i forhold til genrejsningen af Storbritannien efter 1945:

www.youtube.com/watch?v=h0mvjdezwpu

Og/eller se dette interview med Britten, hvor han undtagelsesvis taler om sin musik og sig selv som komponist: www.youtube.com/watch?v=41uBCBzsz2U

Om komponistens, kunstnerens rolle i samfundet siger han undervejs:

"I believe that the artist must be consciously a human being; he is part of society, and he should not lock himself up in an ivory tower. He has a duty to play towards his fellow creatures, and it is not only a duty, it is a pleasure to. I want to have my music used; I would much rather have my music used than to write master pieces which were not used."

"Jeg tror på, at kunstneren er nødt til bevidst at være menneske; han er del af samfundet, og han skal ikke lukke sig inde i et elfenbenstårn. Han har pligt til at agere i forhold til sine medmennesker, og det er ikke kun en pligt, det er en fornøjelse. Jeg ønsker, at min musik bliver brugt; jeg vil langt hellere have min musik brugt end at skrive mesterværker, som ikke blev brugt."

Benjamin Britten i et BBC tv-interview, 1968

BIOGRAFI-OPGAVE:

Benjamin Brittens livshistorie er fortalt i billeder og kort tekst på

www.classicfm.com/composers/britten/guides/benjamin-britten-life-pictures/.

Det kan bruges som materiale til en tidslinje over Brittens biografi.

Stikord:

- o barndom [hvilke instrumenter lærer han som barn? af hvem? hvornår og hvordan begynder han at komponere? hvornår og hvordan får han en lærer i komposition? andre lærere?]
- o konservatorieår, første anerkendte værker, ansættelser/ opgaver og samarbejder i 1930'erne;
- o mødet med Peter Pears, USA-tiden (se også: <https://brittenpears.org/2017/12/britten-in-america/>)
- o tilbagevenden til UK, opera-gennembrud;
- o festivalgrundlægger (Aldeburgh)
- o musikalsk virke i øvrigt, hovedværker, ældre år.

I kan derefter sammenligne Brittens karriereforløb med Haydns og opsummere forskelle og ligheder.

Brug video-links og det øvrige materiale; supplér evt. med at læse mere:

om de unge år: https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten_-_Education

om USA-tiden: https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten_-_America_1939-42

https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten_-_Return_to_England

om gennembruddet som operakomponist; Aldeburgh festivalen; problemer pga homoseksualitet:

https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten_-_Aldeburgh:_the_1950s

om hans musikalske virke i de ældre år med anerkendelse: https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten#1960s

https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Britten_-_Last_years

'We are after all queer & left & conshies which is enough to put us, or make us put ourselves, outside the pale'
'Vi er, når alt kommer til alt, bøsser & venstreorienterede & militærnægtere, hvilket er tilstrækkeligt til at sætte os, eller få os selv til at sætte os uden for det gode selskab'

Tenoren Peter Pears i 1963 i et brev til sin livsledsager Benjamin Britten.

Benjamin Britten og Peter Pears (1910-86) dannede par både professionelt og privat fra og med tiden omkring ankomsten til Amerika i juni 1939. Ofte adskilt på grund af engagementer hver sit sted i verden, den ene som sanger, den anden som komponist og dirigent, blev det til mange breve, som i 2013 blev udgivet med titlen *'Darling Honey Bee...'*

Omtale og citater findes her: www.eadt.co.uk/what-s-on/darling-honey-bee-the-365-personal-letters-between-benjamin-britten-and-peter-pears-1-4573268

Britten var i det hele taget en flittig brevsriver. Hans samlede breve er udgivet med titlen "Letters from a life - The selected letters and diaries of Benjamin Britten 1913-76"

(London, Faber & Faber, ebook 2012). Volume 2 dækker perioden 1939-45, dvs. herunder USA-tiden og hans tilbagevenden til UK.

I Storbritanien var homoseksualitet fortsat forbudt indtil 1967, også privat. Undertiden var der tilløb til officielle anklager, bl.a. blev Brittens og Pears' hjem ransaget i 1953, men det lykkedes dem at undgå at blive sagsøgt. I eftertiden har Brittens seksualitet i perioder været genstand for diskussion, hvor nogle har tolket hans operaer i det lys. Andre afviser relevansen af en sådan "biografisk læsning".

I kan læse mere her: www.theglobeandmail.com/arts/portrait-of-the-artist-as-a-gay-man/article25427325/

Til sammenligning omtaler de fleste biografiske oversigter Haydns tilsyneladende ulykkelige og barnløse ægteskab, hans forelskelse i en ung italiensk mezzosopran, der i en periode var knyttet til Esterházy's sangerkorps, og hans senere dybe, platoniske venskab med Marianne von Genzinger, hustru til fyrstens livlæge og en god pianist. En yderst musikkyndig kvinde, med hvem Haydn har udvekslet mange breve og i dem delt nogle af sine inderste tanker, bl.a. om musik. Han skrev i 1790 en klaversonate specielt til hende.

Det var almindeligt i datiden, at et musikværk blev tilegnet enten en bestiller eller en for komponisten betydningsfuld person. Spørgsmålet er, om tilegnelsen har nogen betydning for indholdet af musikken?

Fx kan man spørge, om det ændrer ens oplevelse af et stykke musik, at man ved, til hvem det er skrevet? Det er noget af det, I kan undersøge igennem opgaverne i afsnittet om musikken.